

Prof. dr hab. Tadeusz Palmowski
81-391 Gdynia
ul. Świętojańska 53/3a

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Patryka Bramberta

**pt. Wpływ współpracy sieciowej na przedsiębiorczość i innowacyjność
w regionie świętokrzyskim na przykładzie klastra
Grono Targowe Kielce**

wykonanej

w Instytucie Geografii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
pod kierunkiem dr hab. Ewy Nowak prof. UJK

Uwagi wstępne

Koncepcja klastrów, czyli przestrzennie skoncentrowanych skupisk przedsiębiorstw i instytucji z powiązanych z nimi sektorów gospodarczych, rozwinęła się w ciągu ostatnich kilku dekad zarówno pod względem teoretycznym, jak i praktycznym. Związane jest to m.in. z rozwojem nowej geografii ekonomicznej, nowej teorii wzrostu, i rozwojem zagadnień systemów innowacji. Klastry, szczególnie przemysłowe, przy odpowiednich uwarunkowaniach mogą wpływać na rozwój regionalny. Dlatego stanowią one przedmiot zainteresowania na różnych szczeblach badań od poziomu lokalnego, regionalnego, aż do międzynarodowego.

Cztery główne cechy najczęściej określające klastr to: bliskość, powiązania, interakcje i masa krytyczna. Bliskości polega na tym, iż podmioty zlokalizowane są w odległości umożliwiającej dzielenie się zasobami oraz ułatwiającej rozprzestrzenienie się wiedzy. Lokalizacja, szczególnie w gospodarce lokalnej stanowi źródło konkurencyjności przedsiębiorstw. Powiązania ułatwiają wykonywanie wspólnych celów. Klastr dobrze funkcjonuje, przy wyraźnych interakcjach między jego członkami. Do tego niezbędna jest dostateczna liczba

podmiotów gospodarczych, czyli określona masa krytyczna. Dzięki temu firmy skupione w klastrze wytwarzają wspólną sieć różnych powiązań oraz sprzężeń zwrotnych.

W Polsce w ciągu ostatnich kilkunastu lat podejmowano badania identyfikacji klastrów. Ich celem była m.in. modyfikacja polityki gospodarczej i strategii rozwoju regionalnego. Na początku drugiej połowy, pierwszej dekady XXI w. zgodnie z zaleceniem Komisji Europejskiej, dokonano identyfikacji klastrów w Polsce zgodnie z nomenklaturą przyjętą dla Europy Środkowej i Wschodniej. Zagadnieniem badawczym jest także weryfikacja wewnętrznych i zewnętrznych efektów ekonomicznych funkcjonowania klastrów w naszym kraju. Dotychczasowe informacje na ten temat nie są w pełni zadawalające, co bezpośrednio wpływa na utrudnienia w kształtowaniu właściwej polityki gospodarczej.

Badania roli czynników lokalizacji oraz pozytywnych efektów wewnętrznych i zewnętrznych wpływające na rozwój klastrów rozwinięte m.in. przez autora nowej geografii ekonomicznej, noblistę P. Krugmana wskazują jednoznacznie na korzyści aglomeracji stanowiące rezultat interakcji korzyści skali, kosztów transportu, geograficznych kosztów transakcyjnych, a także potencjału regionu.

Przez pryzmat tych zjawisk postrzegać należy recenzowaną rozprawę doktorską mgr Patryka Bramberta, który podjął się ambitnego zadania, stanowiącego poważne wyzwanie zarówno poznawcze, jak też aplikacyjne, gdyż rozprawa ma zdaniem jej Autora, ukazać na przykładzie regionu świętokrzyskiego struktury, powiązania sieciowe i relacje, dające *"silny impuls do intensywnej równoczesnej współpracy i konkurencji między podmiotami, które tworzą określone skupienia funkcjonalne"*, do których niezbędna jest bliskość geograficzna, na przykładzie największego i najstarszego na tym terenie klastra *Grono Targowe Kielce*.

Przedłożona do recenzji dysertacja doktorska wykonana została przez Pana mgr Patryka Bramberta, pod kierunkiem Pani dr hab. Ewy Nowak prof. UJK, w Instytucie Geografii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Praca liczy 168 numerowanych stron oraz 20 stron nienumerowanych na końcu pracy. W opracowaniu zawarto 31 tabel oraz 63 rycin, z których część to instruktywne diagramy i kartodiagramy dokumentujące badane zagadnienia. Bibliografia zawiera 128 pozycji, w tym 33 obcojęzyczne i 95 w języku polskim. Pracę zamyka spis rycin, spis tabel oraz aneks zawierający 6 tablic i 7 rycin oraz kwestionariusz ankiety wywiadu wykorzystanego w procesie badawczym.

Ocena pracy pod względem merytorycznym i metodycznym

Przedmiotem pracy jest klaster *Grono Targowe Kielce*. Klaster ten jest organizacją samorządu gospodarczego reprezentującą interesy gospodarcze zrzeszonych w niej podmiotów. W skład klastra *Grono Targowe Kielce* wchodziło w czasie prowadzonych badań 86 (a współcześnie 89) podmiotów, obejmujących instytucje, stowarzyszenia i organizacje powiązane gospodarczo i biznesowo, pochodzące przeważnie z sektora usług wystawienniczych, poligraficznych, hotelarskich, gastronomicznych, transportowych oraz szkoleniowych działających w sferze kultury, sportu i promocji.

Podjęte przez Autora badania stanowią udaną próbę zbadania tego klastra w aspekcie rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności w regionie świętokrzyskim. Zauważalne są dotychczasowe korzyści płynące z funkcjonowania klastra. Korzyści te odnoszą się nie tylko do jego uczestników, ale i do szeregu pozytywnych efektów zewnętrznych dla otoczenia, w którym funkcjonuje. Wpływa pozytywnie na rozwój regionalny.

Głównym celem poznawczym pracy była "**ocena oddziaływania współpracy sieciowej podmiotów klastra *Grono Targowe Kielce* na rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności w regionie świętokrzyskim**". Uzupełniają go trzy cele szczegółowe. Wiążą się one z przedstawieniem efektów wymiernych i niewymiernych funkcjonowania klastra dla podmiotów gospodarczych i regionu, określenia relacji współpracy formalnej i nieformalnej podmiotów klastra dla rozwoju ich przedsiębiorczości i innowacyjności oraz identyfikacja stopnia specjalizacji podregionów i powiatów klastra wpływających na przewagi konkurencyjne regionu świętokrzyskiego.

Cel aplikacyjny dotyczy wykorzystania wyników analiz do oceny efektywności współpracy sieciowej klastra, która odbywa się w ramach formy przestrzennej koncentracji wyspecjalizowanej przedsiębiorczości, co zdaniem Autora "*będzie przydatne do opracowywania strategii rozwoju klastrów w kierunku zwiększenia ich konkurencyjności*".

Z celem poznawczym wiąże się siedem prawidłowo sformułowanych hipotez badawczych, które w toku przeprowadzonych badań zostały zweryfikowane pozytywnie.

Zakres przestrzenny rozprawy dotyczył dosyć enigmatycznie początkowo określonego regionu świętokrzyskiego, którym po dopracowaniu okazało się województwo świętokrzyskie. Zakres przestrzenny siedzib podmiotów klastra objął 17 jednostek terytorialnych, w tym 6 miast i 11 obszarów wiejskich. Szkoda tylko, że w rozprawie geograficznej, pierwsza mapa to obrazująca znajduje się dopiero na str. 49.

Zakres czasowy pracy objął lata 2005-2015. Jednak ze względu na ograniczenia w dostępie do niezbędnych źródeł, rozpiętość czasowa niektórych analizowanych zjawisk jest nieco krótsza, co zdaniem recenzenta nie wpłynęło w zasadniczy sposób na jakość rozprawy. Widać, że Autor dołożył wszelkich starań i wykorzystał wszystkie istniejące, nawet najmniej dostępne dane.

W ramach wykonywania założonych celów, w pracy zastosowano zespół technik badawczych niezbędnych do analizy ilościowej oraz szereg metod służących do jakościowej oceny zjawisk i procesów. Zastosowane metody badawcze, podobnie jak wykorzystane źródła nie budzą zastrzeżeń. Trzeba podkreślić, że Autor wykazał się bardzo duża dociekliwością w poszukiwaniu i pozyskiwaniu wszelkich informacji i materiałów dotyczących klastra *Grono Targowe Kielce*.

Sama rozprawa stanowi dobry przykład twórczej reakcji na bardzo szybko zmieniającą się rzeczywistość oraz współczesne wyzwania nauk geograficzno-ekonomicznych.

Dysertacja łącznie ze wstępem i wnioskami składa się z sześciu rozdziałów, bibliografii, spisu rycin, spisu tabel, aneksu oraz kwestionariusza ankiety. Rozdziały mają bardzo zróżnicowaną objętość od czterech do 49 stron. Podział na podrozdziały pierwszego rzędu jest prawidłowy i w efekcie praca prezentuje właściwy układ treści.

We wstępie (rozdz.1) Autor, w sposób syntetyczny przybliży i wprowadza w problematykę badawczą dotyczącą klastrów, określa zakres przestrzenny i czasowy pracy, jej cele, hipotezy badawcze oraz metody badań.

W rozdziale drugim dokonano bardzo rzetelnego przeglądu literatury począwszy od klasyków takich jak A. Marschal, czy M.E. Porter, aż do najnowszych opracowań polskich badaczy, w tym nie tylko ekonomistów, ale i geografów takich jak Gruchman, Chojnicki, Czyż, Stryjakiewicz i Śleszyński. Poruszono teoretyczne zagadnienia relacji współpracy sieciowej przedsiębiorstw, ich związek z koncepcją klastrów, a także ich wpływ na zwiększenie konkurencyjności systemów gospodarczych.

W rozdziale trzecim Autor na podstawie koncentracji przestrzennej oraz konkurencyjności przedsiębiorczości przedstawił w jednostkach terytorialnych profil gospodarczy województwa świętokrzyskiego. Wykonał diagnozę zróżnicowania wewnętrznego rozwoju regionu w oparciu o stopień specjalizacji sekcji PKD wg jego subregionów, a także na podstawie specjalizacji sektorów ekonomicznych wg powiatów województwa świętokrzyskiego.

Rozdział czwarty, najobszerniejszy (49 str.) poświęcony został prezentacji potencjału klastra *Grono Targowe Kielce* w rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności w badanym regionie. Szczególną uwagę zwrócono tu na specjalizację klastra oraz na tworzące się w nim

konkurencyjne formy działalności. Autor podkreślił także rolę i znaczenie funduszy unijnych wpływających na rozwój regionu świętokrzyskiego, które klastr, a dokładniej jego członkowie otrzymali w analizowanym okresie. To z kolei oraz powiązania osobowe, stanowiło asumpt do opracowania schematów przestrzennych sieci współpracy podmiotów klastra *Grono Targowe Kielce*.

Rozdział piąty, to kolejna część rozprawy o charakterze empirycznym. Autor przedstawił w niej wyniki założenia i wyniki badań kwestionariuszowych. Tu nasuwa się pytanie, czy założenia te nie powinny być przedstawione w rozdziale pierwszym, gdzie omówione zostały metody badawcze?

Badanie ankietowe wykonane w 2015 r. skierowane było do wszystkich w tym czasie czyli do 86 podmiotów klastra *Grono Targowe Kielce*. Przeprowadzono je za pośrednictwem koordynatora klastra, czyli Izby Gospodarczej *GTK*. Odzew na ankietę, na pierwszy rzut oka nie był duży, gdyż na kwestie poruszone w ankiecie odpowiedziało 30,2% podmiotów (26 członków klastra). Jednak dla specjalistów zajmujących się wykonywaniem tego rodzaju badań jest to bardzo dobry wynik. Odsetek zwrotów ankiety, po części jest to uzasadniony, gdyż szczegółowe pytania skierowane do przedsiębiorców w dobie ostrej konkurencji, działania wywiadowni gospodarczych itp. w naturalny sposób hamuje ich przed nadmiernym odkrywaniem się i publicznym ujawnianiem szczegółów funkcjonowania i kształtowania aktualnych i strategicznych powiązań swoich firm. Przy założeniu, że uzyskane wyniki ankiety stanowią próbę reprezentatywną, taki model badań pozwala na poznanie mechanizmów realnego wpływu klastra – poprzez współpracę sieciową – na wzrost przedsiębiorczości, innowacyjności i konkurencyjności zaangażowanych przedsiębiorstw i instytucji oraz na kształtowanie się i umacnianie tej struktury. Przeprowadzona w ten sposób, jak pisze Autor, samoocena pozwoliła na klasyfikację tych relacji i opracowanie modelu struktury przestrzennej wewnętrznych i zewnętrznych relacji współpracy sieciowej podmiotów badanego klastra.

Rozdział szósty - wnioski, to syntetyczne podsumowanie wyników pracy. Określono w nim stopień wykonania celów głównych oraz szczegółowych rozprawy. Analiza zasobów wewnętrznych regionu świętokrzyskiego ze względu na rodzaj specjalizacji przedsiębiorczości i zdolności pozwoliła na określenie jego profilu gospodarczego wraz z profilami podregionów. Udowodniono, że klastr usługowy *Grono Targowe Kielce* tworzy innowacyjną sieć współpracy w regionie świętokrzyskim, nastawioną na rozwój branży targowo-kongresowej. Zrzeszenie podmiotów skupionych wokół dynamicznie rozwijającego się ośrodka targowego ma bardzo istotne znaczenie dla regionu.

Sposób formułowania wniosków, ich dobór i zakres świadczą o umiejętnościach Autora w tym zakresie. Panu mgr Patrykowi Brambertowi udało się wykonać ogromną pracę analityczną i przygotować bardzo ważne opracowanie dotyczące wpływu klastra *GTK* na rozwój regionu świętokrzyskiego.

Praca wyróżnia się wielką starannością, napisana została w sposób jasny i zrozumiały. Tablice, wykresy stanowiące walor pracy, są przejrzyste i czytelne. Autor umiejętnie posługuje się przypisami i odnośnikami. Język pracy jest bardzo precyzyjny i konkretny. Ponieważ jest to praca o charakterze geograficzno-ekonomicznym, doktorant słusznie operuje w niej świetnymi autorskimi mapami i kartodiagramami. Założone cele poznawcze i aplikacyjne zostały osiągnięte. Autor dowiódł umiejętności konstruowania i sporządzania obszernych tekstów naukowych.

Ocena rozprawy pod względem formalnym

Autor dwukrotnie w rozprawie użył terminu *mapowanie*. Sformułowanie to jest kalką językową spotykaną (na skutek szybkiego tłumaczenia) w polskich opracowaniach ekonomicznych. W pracach geograficznych stosowano i stosuje się tradycyjny piękny, polski termin *kartowanie*. Zgrabniej będzie jeśli geograf do nanoszenia na mapę materiałów uzyskanych z badań, bądź z materiałów źródłowych, zamiast anglicyzmu będzie używał terminu rodzimego.

Cześć graficzna i kartograficzna rozprawy stanowi walor pracy, świetne ją uzupełnienia i ułatwia percepcję analizowanych zagadnień. Na wyróżnienie zasługują, o czym już wspomniałem, przejrzyste i czytelne wykresy. Jednak zdaniem recenzenta widoczne jest tu pewne drobne uchybienie. Pod rycinami nr 50, 51, 55, 58 i 62, (oraz w tekście na str.8) gdzie Autor słusznie zastosował wykres typu *box-and-wishes* nazywany skrzynkowym albo pudełkowym, zbędne było stosowanie w podpisie terminu *wykresy ramka-wąsy*. Przecież w pozostałej części pracy Autor przed jej tytułem nie pisał *wykres liniowy, wykres słupkowy, wykres rozrzutu* itp.

Rozprawa doktorska Pana mgr Patryka Bramberta została napisana bardzo dobrym pod względem stylistycznym i gramatycznym (nie mówiąc o ortografii) naukowym językiem, co współcześnie przy wykonywaniu tego rodzaju rozpraw jest coraz większą rzadkością.

Wnioski

Mimo pewnych drobnych uwag krytycznych uważam, że rozprawa przedstawiona przez Pana mgr Patryka Bramberta spełnia wymagania stawiane przed pracami doktorskimi. Krótkie uzasadnienie wygląda następująco:

1. Autor w sposób jasny sformułowała hipotezy badawcze i w sposób przekonywujący wykazał ich słuszność.
2. Zastosowana w rozprawie procedura badawcza okazała się właściwa dla wykonania postawionych sobie przez Doktoranta zadań.
3. Uzyskane w trakcie szeroko zakrojonych i rzetelnych badań materiały źródłowe zostały poddane naukowej analizie z wykorzystaniem metod i technik przyjętych w geografii społeczno-ekonomicznej.
4. Praca dotyczy tematu istotnego nie tylko z punktu widzenia współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej, ale również funkcjonowania i planowania gospodarki w skali lokalnej i regionalnej.
5. Rozprawa doktorska Pana mgr Patryka Bramberta świetnie wpisuje się w rozwijany na świecie i w Polsce nurt badań nad klastrami, stanowiącymi zjawisko przestrzennej koncentracji przedsiębiorstw powiązanych między sobą siatką różnorodnych powiązań i więzi kooperacyjnych i konkurencyjnych, często skupionych wokół uniwersytetów i współdziałających z nimi oraz innymi instytucjami - w tym władzami regionalnymi i lokalnymi.
6. Praca została napisana bardzo dobrym językiem.

Biorąc pod uwagę wartość poznawczą recenzowanej rozprawy, sposób przedstawienia jej podstaw teoretycznych, organizację badań empirycznych, prawidłowy dobór danych i metod ich analizy, jak również układ pracy, jej styl i język, uważam, że rozprawa doktorska Pana mgr Patryka Bramberta pt. *„Wpływ współpracy sieciowej na przedsiębiorczość i innowacyjność w regionie świętokrzyskim na przykładzie klastra Grono Targowe Kielce”*, spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim.

W związku z tym, zgodnie z *ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. Nr 65, z 16.04.2003 r., poz. 595 ze zm.) oraz z § 5 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego przeprowadzenia czynności w przewodach

doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2004 r., Nr 15. Poz. 128 ze zm.), proszę Wysoką Radę Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pana mgr Patryka Bramberta i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Gdynia, dnia 22 grudnia 2016 r.

Prof. dr hab. Tadeusz Palmowski